Algebra

Michał Dobranowski

semestr zimowy 2022
v0.3

Poniższy skrypt zawiera materiał obejmujący wykłady z Algebry prowadzone przez dr hab. Jakuba Przybyło na I semestrze Informatyki na AGH oraz tematy, które uznałem za warte uwagi podczas własnych studiów nad tematem.

Spis treści

§1 Liczy zespolone

Definicja 1.1. Liczba zespolona z to uporządkowana para liczb rzeczywistych. Pierwszy element tej pary to **część rzeczywista**, ozaczana symbolem $\mathrm{Re}(z)$, a drugi to **część urojona**, oznaczana symbolem $\mathrm{Im}(z)$. Zbiór liczb zespolonych oznaczamy przez $\mathbb{C}$.

Liczby zespolone można reprezentować w kilku postaciach, jedna z nich to **postać algebraiczna**. Używając jej, liczba $z = (x, y)$ jest zapisywana jako

$$z = x + iy,$$

gdzie i nazywamy **jednostką urojoną**, która spełnia

$$i^2 = -1.$$

§1.1 Działania na liczbach zespolonych

Niech $z_1 = x_1 + iy_1$ oraz $z_2 = x_2 + iy_2$. Określamy:

- dodawanie $z_1 + z_2 = x_1 + x_2 + i(y_1 + y_2)$
- mnożenie $z_1 z_2 = x_1 x_2 + i x_1 y_2 + i x_2 y_1 + i^2 y_1 y_2$
  $= x_1 x_2 - y_1 y_2 + i(x_1 y_2 + x_2 y_1)$

Wniosek 1.2

Dodawanie i mnożenie liczb zespolonych jest przemienne i łączne. Mnożenie jest rozdzielne względem dodawania.

Definicja 1.3. Sprzężenie liczby zespolonej $z = x + iy$ to liczba $\overline{z} = x - iy$.

Definicja 1.4. Moduł liczby zespolonej $z = x + iy$ to liczba $|z| = \sqrt{x^2 + y^2}$.

Zachodzi pewna własność, wynikająca ze wzoru skróconego mnożenia:

$$z\overline{z} = (x + iy)(x - iy) = x^2 - i^2 y^2 = x^2 + y^2$$

$$z\overline{z} = |z|^2 \tag{1}$$

Powyższa liczba jest liczbą rzeczywistą, więc znaleźliśmy prosty sposób na dzielenie liczb zespolonych przez siebie, mnożąc licznik i mnianownik przez sprzężenie mianownika. Na przykład:

$$\frac{1 + 2i}{-1 - i} = \frac{(1 + 2i)(-1 + i)}{(-1 - i)(-1 + i)} = \frac{-3 - i}{2} = \frac{-3}{2} - \frac{i}{2}.$$

Lemat 1.5

Oprócz $z\overline{z} = |z|^2$, zachodzą również równości:

- $|\overline{z}| = |z|$
- $\overline{z_1 + z_2} = \overline{z_1} + \overline{z_2}$
- $\overline{z_1 z_2} = \overline{z_1} \cdot \overline{z_2}$
- $|z_1 z_2| = |z_1||z_2|$

Ich dowody można w łatwy sposób przeprowadzić z definicji poszczególnych działań.

§1.2 Interpretacja geometryczna liczb zespolonych

Liczby zespolone można interpretować jako punkty na **płaszczyźnie zespolonej**. Dla przykładu liczba $z = 3 + 2i$.

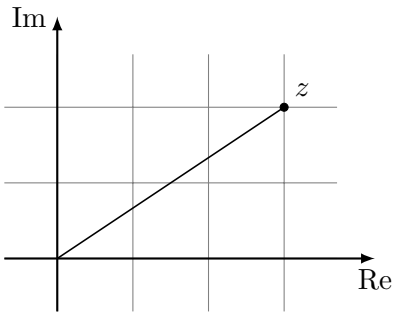

Fakt 1.6. Moduł liczby zespolonej z to długość wektora wodzącego tej liczby na płaszczyźnie zespolonej.

Dowód. Wynika to z twierdzenia Pitagorasa oraz definicji modułu (1.4). □

Możemy wyprowadzić **postać trygonometryczną** liczby zespolonej, która, zamiast dwóch współrzędnych, będzie operować na długości wektora wodzącego oraz kącie skierowanym. Mamy więc

$$z = |z|(\cos\varphi + i\sin\varphi)$$

gdzie φ to miara kąta skierowanego między wektorem wodzącym liczby zespolonej z a osią liczb rzeczywistych. Ten kąt nazywany jest **argumentem** i oznaczany przez $\mathrm{Arg}(z)$. Argument nie jest określony jednoznacznie – dowolne dwa argumenty jednej liczby różnią się o wielokrotność 2π. Jeśli argument jest w przedziale $[0, 2\pi)$, to mówimy, że jest to **argument główny** liczby z i oznaczamy $\arg(z)$.

Za pomocą podstawowej trygonometrii możemy łatwo zamieniać postać algebraiczną i trygonometryczną między sobą.

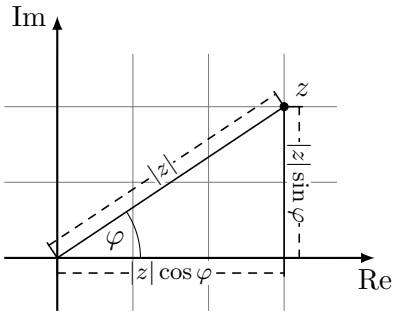

$$\mathrm{Re}\, z = |z|\cos\varphi, \qquad \mathrm{Im}\, z = |z|\sin\varphi \tag{2}$$

Na potrzeby dalszych rozważań przyjmujemy, że $\arg(0) = 0$.

Fakt 1.7. Odległość między liczbami z_1 i z_2 na płaszczyźnie zespolonej wynosi $|z_1 - z_2|$.

Lemat 1.8

Zachodzą następujące nierówności:

- $|z_1 + z_2| \leq |z_1| + |z_2|$
- $||z_1| - |z_2|| \leq |z_1 - z_2|$

Możemy łatwo mnożyć dwie liczby zespolone w postaci trygonometrycznej przez siebie za pomocą poniższego wzoru.

$$\begin{aligned} z_1 \cdot z_2 &= |z_1|(\cos\varphi_1 + i\sin\varphi_1)|z_2|(\cos\varphi_2 + i\sin\varphi_2) \\ &= |z_1||z_2|(\cos\varphi_1\cos\varphi_2 - \sin\varphi_1\sin\varphi_2 + i(\cos\varphi_1\sin\varphi_2 + \sin\varphi_1\cos\varphi_2)) \\ &= |z_1||z_2|(\cos(\varphi_1+\varphi_2) + i\sin(\varphi_1+\varphi_2)) \end{aligned} \tag{3}$$

Stosując wzór 3 n razy otrzymujemy dowód następującego twierdzenia.

Twierdzenie 1.9 (Wzór de Moivre'a)

Dla $z = |z|(\cos\varphi + i\sin\varphi)$ oraz $n \in \mathbb{Z}$ zachodzi równość

$$z^n = |z|^n(\cos n\varphi + i\sin n\varphi)$$

Wzór de Moivre'a zapewnia prosty sposób na potęgowanie liczb zespolonych. Dlatego, mając za zadanie obliczyć

$$(-2\sqrt{3} - 2i)^{16}$$

najłatwiej będzie zmienić postać liczby do postaci trygonometrycznej, a następnie skorzystać z twierdzenia 1.9.

§1.3 Pierwiastkowanie liczb zespolonych

Definicja 1.10 (Pierwiastek liczby zespolonej)**.** Jeśli z jest liczbą zespoloną, to $\sqrt[n]{z}$ jest zbiorem wszystkich takich $w \in \mathbb{C}$, że $w^n = z$.

Korzystając ze wzoru de Moivre'a (twierdzenie 1.9) łatwo wyprowadzić wzór

$$\sqrt[n]{z} = \sqrt[n]{|z|}\left(\cos\frac{\varphi + 2k\pi}{n} + i\sin\frac{\varphi + 2k\pi}{n}\right), k \in \mathbb{Z} \tag{4}$$

Fakt 1.11. Pierwiastków n-tego stopnia z $z \neq 0$ jest dokładnie n i leżą one w równych odstępach na okręgu o środku w 0 i promieniu $\sqrt[n]{|z|}$.

Dowód. Dla $k \in \{0, 1, \ldots, n-1\}$ liczba z równości 4 będzie przyjmować różne wartości (wynika to z okresowości funkcji trygonometrycznych). Liczby te będą na wspomnianym okręgu (to wynika wprost z postaci trygonometrycznej), a ich argumenty główne różnić będzie wielokrotność $\frac{2\pi}{n}$. □

§1.4 Postać wykładnicza

Postać $z = |z|e^{i\varphi}$ liczby zespolonej bedziemy nazywać **postacią wykładniczą** tej liczby.

Twierdzenie 1.12 (Wzór Eulera)
Dla każdego $\varphi \in \mathbb{R}$ zachodzi

$$e^{i\varphi} = \cos\varphi + i\sin\varphi.$$

Dowód. Weźmy $z = \cos\varphi + i\sin\varphi$. Różniczkując po zmiennej φ otrzymujemy

$$\frac{dz}{d\varphi} = -\sin\varphi + i\cos\varphi = iz$$

$$\therefore \frac{dz}{z} = id\varphi.$$

Po obustronnym całkowaniu mamy

$$\int \frac{dz}{z} = \int id\varphi$$

$$\ln z = i\varphi + c$$

$$e^{\ln z} = e^{i\varphi + c}$$

$$z = e^{i\varphi + c}.$$

Podstawiając $\varphi = 0$ otrzymujemy $1 = e^c$, skąd mamy $c = 0$, co kończy dowód. □

§2 Relacje

Definicja 2.1. Relacja to trójka $\mathcal{R} = (X, \operatorname{gr}\mathcal{R}, Y)$, gdzie X i Y są zbiorami, a $\operatorname{gr}\mathcal{R} \subset X \times Y$.

Zbiór X nazywamy **naddziedziną**, Y **zapasem**, $\operatorname{gr}\mathcal{R}$ to **wykres** relacji. Piszemy, że $x\mathcal{R}y$, jesli $(x, y) \in \operatorname{gr}\mathcal{R}$. **Dziedzina** relacji $\mathcal{R}$ to zbiór

$$D_{\mathcal{R}} = \{x \in X : \exists y \in Y : x\mathcal{R}y\},$$

a jej **przeciwdziedzina** to zbiór

$$\mathcal{C}_{\mathcal{R}} = \{y \in Y : \exists x \in X : x\mathcal{R}y\}.$$

Definicja 2.2. Relacja odwrotna do relacji $\mathcal{R} = (X, \operatorname{gr}\mathcal{R}, Y)$ to taka relacja $\mathcal{R}^{-1} = (Y, \operatorname{gr}\mathcal{R}^{-1}, X)$, że

$$\operatorname{gr}\mathcal{R}^{-1} = \{(y, x) \in Y \times X : (x, y) \in \operatorname{gr}\mathcal{R}\}.$$

Definicja 2.3. Złożeniem relacji $\mathcal{R} = (X, \operatorname{gr}\mathcal{R}, Y)$ z relacją $\mathcal{S} = (Y, \operatorname{gr}\mathcal{S}, Z)$ nazywamy relację

$$\mathcal{R} \circ \mathcal{S} = (X, \operatorname{gr}(\mathcal{R} \circ \mathcal{S}), Z),$$

gdzie

$$\operatorname{gr}(\mathcal{R} \circ \mathcal{S}) = \{(x, z) \in X \times Z : \exists y \in Y : x\mathcal{R}y \wedge y\mathcal{S}z\}.$$

Definicja 2.4 (rodzaje relacji)**.** Relacja $\mathcal{R} = (X, \operatorname{gr}\mathcal{R}, X)$ jest:

- **zwrotna** $\Leftrightarrow \forall x \in X : x\mathcal{R}x$,
- **symetryczna** $\Leftrightarrow \forall x, y \in X : x\mathcal{R}y \Rightarrow y\mathcal{R}x$,

- **antysymetryczna** $\Leftrightarrow \forall x, y \in X : x\mathcal{R}y \wedge y\mathcal{R}x \Rightarrow x = y$,
- **asymetryczna** $\Leftrightarrow \forall x, y \in X : x\mathcal{R}y \Rightarrow \neg y\mathcal{R}x$,
- **przechodnia** $\Leftrightarrow \forall x, y, z \in X : x\mathcal{R}y \wedge y\mathcal{R}z \Rightarrow x\mathcal{R}z$,
- **spójna** $\Leftrightarrow \forall x, y \in X : x\mathcal{R}y \vee y\mathcal{R}x \vee x = y$.

Definicja 2.5. Relacja równoważności to relacja $\mathcal{R} = (X, \operatorname{gr}\mathcal{R}, X)$, która jest zwrotna, przechodnia i symetryczna.

Definicja 2.6. Jeżeli $(X, \mathcal{R})$ zbiorem z relacją równoważności, to dla każdego $x \in X$ klasą abstrakcji (klasą równoważności) tego elementu nazywamy zbiór

$$[x] = \{y \in X : x\mathcal{R}y\}.$$

Definicja 2.7. Zbiór ilorazowy relacji $\mathcal{R}$ to zbiór klas abstrakcji tej relacji; przyjmujemy oznaczenie

$$X/\mathcal{R} = \{[x] : x \in X\}.$$

Twierdzenie 2.8

Niech $(X, \mathcal{R})$ będzie zbiorem z relacją równoważności. Wtedy

$$\forall x, y \in X : [x] \neq [y] \Leftrightarrow [x] \cap [y] = \emptyset.$$

Dowód wystarczalności. Załóżmy przez sprzeczność, że $[x] \cap [y] \neq \emptyset$, a więc $\exists z \in X : x\mathcal{R}z \wedge y\mathcal{R}z$. Teraz weźmy dowolny element $a \in [x]$. Mamy więc $x\mathcal{R}a$. Korzystając z symetryczności i przechodniości relacji $\mathcal{R}$ mamy

$$a\mathcal{R}x \wedge x\mathcal{R}z \wedge z\mathcal{R}y,$$

$$\therefore y\mathcal{R}a.$$

Z tego wynika, że $[x] \subset [y]$. Analogicznie (przyjmując na początku $a \in [y]$) dostaniemy, że $[y] \subset [x]$, wiec $[x] = [y]$, co jest sprzeczne z założeniem.

Dowód konieczności. Załóżmy przez sprzeczność, że $[x] = [y]$. Wtedy $[x] \cap [y] = [x] \cap [x] = [x]$ nie może być zbiorem pustym, ponieważ ze zwrotności relacji $\mathcal{R}$ wynika, że $x\mathcal{R}x$, więc $[x]$ to zbiór przynajmniej jednoelementowy. □

Z powyższego twierdzenie wynika, że relacja równoważności w danym zbiorze X dzieli ten zbiór na niepuste i rozłączne podzbiory, których suma daje cały zbiór X.

§2.1 Porządki

Definicja 2.9. Porządek (częściowy) to relacja $\mathcal{R} = (X, \operatorname{gr}\mathcal{R}, X)$, która jest zwrotna, przechodnia i antysymetryczna. Zbiór X nazywamy zbiorem (częściowo) uporządkowanym.

Definicja 2.10. Porządek liniowy (totalny) to porządek, który jest spójny.

Niech $(X, \preceq)$ będzie zbiorem z porządkiem częściowym. Wtedy **element największy** $\overline{M} \in X$ zbioru X to taki element, że

$$\forall x \in X : x \preceq \overline{M},$$

a **element maksymalny** $M_{\max} \in X$ to taki element, że

$$\forall x \in X : (M_{\max} \preceq x) \Rightarrow (M_{\max} = x).$$

Uwaga 2.11. Analogicznie można zdefiniować **element najmniejszy** $\overline{m}$:

$$\forall x \in X : \overline{m} \preceq x$$

oraz **element minimalny** $m_{\min}$:

$$\forall x \in X : x \preceq m_{\min} \Rightarrow (x = m_{\min})$$

Twierdzenie 2.12

Niech $(X, \preceq)$ będzie zbiorem z porządkiem częściowym. Jeśli w zbiorze X istnieje element największy, to jest on jedyny.

Dowód. Załóżmy przeciwnie, że istnieją dwa elementy największe M_1, M_2. Z definicji zachodzi

$$M_1 \preceq M_2$$

oraz

$$M_2 \preceq M_1,$$

co jest sprzeczne z antysymetrycznością porządków. □

Twierdzenie 2.13

Niech $(X, \preceq)$ będzie zbiorem z porządkiem częściowym. Jeśli $M \in X$ jest elementem największym zbioru X, to jest on jedynym elementem maksymalnym tego zbioru.

Dowód. Skoro M jest elementem największym, to poprzednik implikacji[1] w definicji elementu maksymalnego będzie prawdziwy tylko dla $x = M$, więc sama implikacja zawsze będzie prawdziwa. □

Fakt 2.14. W zbiorach z porządkiem totalnym pojęcia elementu największego i maksymalnego oraz najmniejszego i minimalnego są tożsame ze sobą. Wynika to ze spójności porządków totalnych.

Niech $(X, \preceq)$ będzie zbiorem uporządkowanym, a zbiór $A \subset X$ jego podzbiorem. Element $M \in X$ jest **majorantą** (ograniczeniem górnym) zbioru A jeśli

$$\forall x \in A : x \preceq M.$$

Kresem górnym (supremum) zbioru A (w zbiorze X) jest element najmniejszy zbioru majorant. Oznaczamy go symbolem

$$\sup A.$$

Uwaga 2.15. Analogicznie można zdefiniować **minorantę** (ograniczenie dolne) $m \in X$ zbioru $A \subset X$:

$$\forall x \in A : m \preceq x$$

oraz **kres dolny** (infimum) tego zbioru (jest nim element największy zbioru minorant), który oznaczamy symbolem

$$\inf A.$$

[1] to znaczy jej lewa strona.

Twierdzenie 2.16

Niech $(X, \preceq)$ będzie zbiorem z porządkiem częściowym oraz $A \subset X$. Jeśli A ma element największy, to jest on również supremum tego zbioru.

Dowód. Z definicji majoranty wynika, że element największy zbioru A jest również jego majorantą. Każda majoranta $M \in X$ zbioru A oczywiście jest „większa" niż dowolny element zbioru A (w tym również jego element największy $\overline{M}$), to znaczy

$$\forall M : \overline{M} \preceq M,$$

z czego wynika, że $\overline{M}$ jest elementem najmniejszym zbioru majorant zbioru A, a więc supremum tego zbioru. □

Wniosek 2.17

Jeśli zbiór częściowo uporządkowany X ma supremum, które nie należy do tego zbioru, to zbiór X nie ma elementu największego.

Dowód. Ponieważ dowolny zbiór (na mocy twierdzenia 2.12) ma co najwyżej jedno supremum, to gdyby zbiór X miał element najwiekszy, to na mocy twierdzenia 2.16 byłoby ono również supremum, które należy do zbioru X. □

Przykład 2.18

Weźmy zbiór liniowo uporządkowany $(\mathbb{R}, \leq)$ oraz jego podzbiór $A = [0, 1) \subset \mathbb{R}$. Zbiór majorant zbioru A to przedział $[1, \infty)$, a jego najmniejszy element (a zarazem supremum zbioru A) to liczba 1. Mamy więc

$$\sup A = 1.$$

Liczba 1 nie należy jednak do zbioru A, więc, na mocy wniosku 2.17, element największy (a z faktu 2.14 również maksymalny) nie istnieje.

Przykład 2.19

Weźmy zbiór częściowo uporządkowany $(\mathbb{C}, \preceq)$, gdzie zdefiniujemy

$$x \preceq y \Leftrightarrow \operatorname{Re} x \leq \operatorname{Re} y \wedge \operatorname{Im} x \leq \operatorname{Im} y.$$

Oczywiście niektóre elementy nie będą w tym porządku porównywalne, na przykład 1 oraz i.

Weźmy również podzbiór $A \subset \mathbb{C}$ taki, że

$$A = \{z : |z| \leq 1\}.$$

Na rysunku zaznaczono zbiór A, zbiór majorant M zbioru A, supremum zbioru A oraz zbiór elementów maksymalnych (jako ćwierćokrąg). Na mocy wniosku 2.17 element największy nie istnieje.

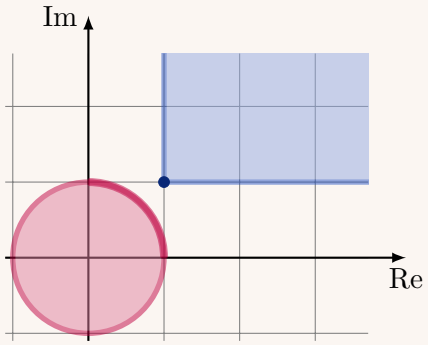

Definicja 2.20. Łańcuch to taki podzior $C \subset X$, że $(X, \preceq)$ jest zbiorem z porządkiem częściowym, a $(C, \preceq)$ jest zbiorem z porządkiem liniowym.

Definicja 2.21. Silny porządek to relacja, która jest przechodnia i asymetryczna. Silnie uporządkowany zbiór X oznaczamy przez $(X, \prec)$.

§3 Struktury algebraiczne

Działaniem (wewnętrznym) w zbiorze A nazwiemy każde odwzorowanie h takie, że

$$h : A \times A \to A.$$

Działaniem zewnętrznym w zbiorze A jest odwzorowanie

$$h : F \times A \to A.$$

Jeśli zamiast h weźmiemy jakiś symbol, na przykład $\circ$, to zamiast $h(a, b)$ będziemy pisać $a \circ b$.

Definicja 3.1 (rodzaje działań)**.** W zbiorze z działaniem $(A, \circ)$ działanie $\circ$ jest:

- **łączne** $\Leftrightarrow \forall x, y, z \in A : (x \circ y) \circ z = x \circ (y \circ z)$,
- **przemienne** $\Leftrightarrow \forall x, y, \in A : x \circ y = y \circ x$.

Jeśli dla pewnego elementu $e \in A$ zachodzi

$$\forall x \in A : x \circ e = e \circ x = x,$$

to e jest **elementem neutralnym**.

Fakt 3.2. Jeżeli w zbiorze A z działaniem $\circ$ istnieje element neutralny, to jest on jedyny.

Dowód. Jeśli mielibyśmy dwa elementy neutralne e_1, e_2 to mamy

$$e_1 \circ e_2 = e_1 = e_2.$$

□

Jeżeli istnieje element neutralny $e \in A$ działania $\circ$, to **elementem symetrycznym** do $x \in A$ jest taki element $x' \in A$, że

$$x \circ x' = e = x' \circ x.$$

Lemat 3.3

Jeśli działanie $\circ$ jest łączne w zbiorze A i istnieje element neutralny $e \in A$, to jeśli dany element $x \in A$ ma element symetryczny, to jest on jedyny oraz zachodzi $(x')' = x$.

Dowód. Jeśli mielibyśmy dwa elementy symetryczne x_1', x_2', to mamy

$$x_1' = x_1' \circ e = x_1' \circ (x \circ x_2') = (x_1' \circ x) \circ x_2' = e \circ x_2' = x_2'.$$

Ponadto z definicji elementu symetrycznego mamy

$$x' \circ x = e$$

oraz

$$x' \circ (x')' = e,$$

a więc x jest elementem symetrycznym x', ergo $(x')' = x$. □

§3.1 Grupy

Definicja 3.4. Grupa to para $(A, \circ)$, gdzie A jest zbiorem, a działanie $\circ$ jest:
1. wewnętrzne,
2. łączne,
3. ma element neutralny,
4. a każdy element $x \in A$ ma element symetryczny.

Definicja 3.5. Grupa abelowa (przemienna) to grupa, w której działanie $\circ$ jest przemienne.

Przykład 3.6

Przykłady grup:

1. $(\mathbb{Z}, +)$ – grupa abelowa,
2. $(\mathbb{Z}_n, +_n)$ – grupa abelowa[a],
3. $(\mathbb{Q}_+, \cdot)$ – grupa abelowa,
4. grupą nieabelową jest grupa obrotów danego obiektu o $90°$ względem dowolnej z trzech osi.

[a] gdzie $\mathbb{Z}_n$ oznacza zbiór $\{0, 1, \ldots, n-1\}$, a $+_n$ operację dodawania modulo n

Twierdzenie 3.7

$(\mathbb{Z}_n \setminus \{0\}, \cdot_n)$ jest grupą wtedy i tylko wtedy, gdy $n \geq 2$ jest liczbą pierwszą.

Łatwo sprawdzić, że mnożenie modulo n w zbiorze $\mathbb{Z}_n \setminus \{0\}$ jest wewnętrze i łączne. Ma również element neutralny 1. Będziemy więc dowodzić jedynie istnienia elementu symetrycznego dla każdego elementu.

Dowód wystarczalności. Załóżmy przeciwnie, że istnieje $k \in \mathbb{Z}_n \setminus \{0, 1\}$ takie, że $k \mid n$. Skoro $(\mathbb{Z}_n \setminus \{0\}, \cdot_n)$ jest grupą, to k ma element symetryczny k^{-1}. Zachodzi więc

$$kk^{-1} \equiv 1 \pmod{n},$$

czyli inaczej

$$\exists m \in \mathbb{Z} : kk^{-1} - 1 = mn.$$

Co jednak prowadzi do sprzeczności, ponieważ

$$kk^{-1} - 1 \not\equiv mn \pmod{k}$$

$$-1 \not\equiv 0 \pmod{k}.$$

Dowód dostateczności. Skoro n jest liczbą pierwszą, to z małego twierdzenia Fermata mamy

$$a^{n-1} \equiv 1 \pmod{n}$$

dla każdego $a \in \mathbb{Z}_n \setminus \{0\}$. Z tego wynika, że dla dowolnego elementu a jego elementem symetrycznym będzie a^{n-2}. □

§3.2 Pierścienie i ciała

Definicja 3.8. Pierścień to trójka $(P, \circ, *)$, gdzie P jest zbiorem, $\circ, *$ to działania wewnętrzne oraz

1. $(P, \circ)$ jest grupą abelową
2. działanie $*$ jest łączne
3. działanie $*$ jest rozdzielne względem $\circ$, czyli

$$\forall x, y, z \in P : \begin{array}{l} (x \circ y) * z = (x * z) \circ (y * z), \\ x * (y \circ z) = (x * y) \circ (x * z). \end{array}$$

Definicja 3.9. Pierścień przemienny to pierścień $(P, \circ, *)$, w którym $*$ jest działaniem przemiennym[2].

Pierwsze działanie w pierścieniu nazywamy **działaniem addytywnym** i oznaczamy przez $+$. Element neutralny tego działania nazywamy zerem ($\mathbf{0}$), a element symetryczny do elementu x nazywamy elementem przeciwnym i oznaczamy $-x$.

Drugie działanie nazywamy **działaniem multiplikatywnym** i oznaczamy przez $\cdot$. Jeśli w P dodatkowo istnieje element neutralny tego działania, to ten element nazywamy jedynką ($\mathbf{1}$), a pierścień nazywamy **pierścieniem z jedynką**. Element symetryczny do elementu x nazywamy elementem odwrotnym i oznaczamy x^{-1}.

[2] wtedy też rozdzielność prawo- i lewostronna stają się tożsame

Definicja 3.10. Dzielnikiem zera jest taki element pierścienia $a \neq \mathbf{0}$, że istnieje niezerowy element b, dla którego zachodzi $a \cdot b = \mathbf{0}$.

Definicja 3.11. Pierścień całkowity to pierścień z jedynką, w którym nie ma dzielników zera.

Lemat 3.12

W pierścieniach całkowitych zachodzi **własność skracania**, to znaczy, że dla elementów pierścienia a, b, c przy $c \neq \mathbf{0}$ zachodzi

$$ac = bc \Rightarrow a = b.$$

Dowód. Jeśli $ac = bc$, to $ac - bc = \mathbf{0}$. Z rozdzielności dostajemy

$$(a - b)c = \mathbf{0}.$$

W pierścieniu całkowitym nie ma jednak dzielników zera, więc $a - b = \mathbf{0}$, co dowodzi tezy. □

Definicja 3.13. Ciało to pierścień z jedynką, w którym dla każdego elementu $x \neq \mathbf{0}$ istnieje element odwrotny x^{-1}.

Ciałem przemiennym będzie ciało, w którym działanie $\cdot$ jest przemienne. Niektórzy autorzy utożsamiają pojęcie ciała z ciałem przemiennym.

Można zauważyć, że struktura $(K, +, \cdot)$ jest ciałem (przemiennym) jeżeli:

1. $(K, +)$ jest grupą abelową,
2. $(K \setminus \{\mathbf{0}\}, \cdot)$ jest grupą (przemienną),
3. zachodzi warunek rozdzielności $\cdot$ względem $+$.

Lemat 3.14

Dla każdego elementu ciała a zachodzi $a \cdot \mathbf{0} = \mathbf{0}$.

Dowód.

$$\begin{aligned} a \cdot \mathbf{0} &= a \cdot (\mathbf{0} + \mathbf{0}) \\ a \cdot \mathbf{0} &= a \cdot \mathbf{0} + a \cdot \mathbf{0} \\ a \cdot \mathbf{0} + -a \cdot \mathbf{0} &= a \cdot \mathbf{0} + a \cdot \mathbf{0} + -a \cdot \mathbf{0} \\ \mathbf{0} &= a \cdot \mathbf{0} + \mathbf{0} \\ \mathbf{0} &= a \cdot \mathbf{0} \end{aligned}$$

□

Twierdzenie 3.15

Każde ciało jest pierścieniem całkowitym.

Dowód. Załóżmy przeciwnie, że istnieją dzielniki zera, czyli takie dwa elementy ciała x, y, że $x, y \neq \mathbf{0}$ oraz $x \cdot y = \mathbf{0}$. Mamy

$$\begin{aligned} x \cdot y &= \mathbf{0} \\ x^{-1} \cdot x \cdot y &= x^{-1} \cdot \mathbf{0} \\ y &= x^{-1} \cdot \mathbf{0}, \end{aligned}$$

co, na mocy lematu 3.14, jest sprzecznością z założeniem. □

Twierdzenie 3.16

Każdy skończony pierścień całkowity jest ciałem.

Dowód. Załóżmy przeciwnie, że istnieje element pierścienia $a \neq \mathbf{0}$, który nie ma elementu odwrotnego. Rozważmy iloczyny $aa_1, aa_2, aa_3, \ldots$ elementu a ze wszystkimi innymi elementami pierścienia (w tym z $\mathbf{1}$). Z założenia nie ma wsród nich jedynki, więc, skoro $\cdot$ jest działaniem wewnętrznym, to z zasady szufladkowej istnieją takie $a_k \neq a_l$, że $aa_k = aa_l$. To stwierdzenie jest jednak sprzecznością na mocy lematu 3.12, ponieważ rozważamy pierścienie całkowite, w których nie ma dzielników zera. □

Przykład 3.17

Przykłady pierścieni i ciał:

- $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ – pierścień całkowity, który nie jest ciałem (nie ma dzielników zera, ale często elementy odwrotne nie zawierają się z zbiorze $\mathbb{Z}$),
- $(\mathbb{Q}, +, \cdot)$ – ciało liczb wymiernych,
- $(\mathbb{R}, +, \cdot)$ – ciało liczb rzeczywistych,
- $(\mathbb{C}, +, \cdot)$ – ciało liczb zespolonych,
- $(\mathbb{Z}_n, +_n, \cdot_n)$ – pierścień przemienny z jedynką.

Wniosek 3.18 (z twierdzenia 3.7)

Pierścień $(\mathbb{Z}_n, +_n, \cdot_n)$ jest ciałem wtedy i tylko wtedy, gdy n jest liczbą pierwszą.

§3.3 Morfizmy

Definicja 3.19. Homomorfizmem grupy $(A_1, +)$ w grupę $(A_2, \oplus)$ jest takie odwzorowanie $h : A_1 \to A_2$, że

$$\forall x, y \in A_1 : h(x + y) = h(x) \oplus h(y).$$

Fakt 3.20. Jeśli $h : A_1 \to A_2$ jest homomorfizmem grupy $(A_1, +)$ w $(A_2, \oplus)$, to

1. $e \in A_1$ jest elementem neutralnym w $(A_1, +) \implies h(e) \in A_2$ jest elementem neutralnym w $(A_2, \oplus)$,
2. $\forall x \in A_1 : h(x') = h(x)'$.

Definicja 3.21. Izomorfizm między grupami $(A_1, +), (A_2, \oplus)$ jest homomorfizmem bijektywnym. Jeśli taki izomorfizm istnieje, to dwie grupy nazywamy izomorficznymi.

Definicja 3.22. Automorfizm to izomorfizm struktury na samą siebie.

Analogicznie definiujemy morfizmy między pierścieniami i ciałami (wtedy równość z definicji 3.19 musi zachodzić dla obydwu działań).

Przykład 3.23

Przykłady morfizmów:

- $h(x) = x^2$ jest homomorfizmem grupy $(\mathbb{R} \setminus \{0\}, \cdot)$ w $(\mathbb{R}_+, \cdot)$,
- $h(x) = e^x$ jest izomorfizmem grupy $(\mathbb{R}, +)$ w $(\mathbb{R}_+, \cdot)$, ponieważ
$$h(x + y) = e^{x+y} = e^x \cdot e^y = h(x) \cdot g(y),$$
- $h(z) = \overline{z}$ jest automorfizmem grupy $(\mathbb{C}, +)$.

Na podobnej zasadzie jak w przykładzie drugim, można pokazać izomorfizm grupy $(\mathbb{Z}_n, +_n)$ z grupą pierwiastów n-tego stopnia z jedności względem mnożenia $(\mu_n(\mathbb{C}), \cdot)$. Biorąc funkcję $h(x) = \cos(\frac{2\pi}{n}x) + i\sin(\frac{2\pi}{n}x)$, mamy

$$\begin{aligned} h(x+y) &= \cos(\tfrac{2\pi}{n}(x+y)) + i\sin(\tfrac{2\pi}{n}(x+y)) \\ &= \big(\cos(\tfrac{2\pi}{n}x) + i\sin(\tfrac{2\pi}{n}x)\big) \cdot \big(\cos(\tfrac{2\pi}{n}y) + i\sin(\tfrac{2\pi}{n}y)\big) = h(x) \cdot h(y) \end{aligned}$$